

Bir Anket Işığında Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Bakışıyla Karma Eğitim

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEVİM KARABELA ŞERMET*

Öz

Anket, mülakat, söyleşi, röportaj bilinçle yahut bilinç dışı birbirinin yerine kullanılan edebî türler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi bu türlerin hepsinin temelinde muhataba soru yöneltilmesi olmalıdır. Birbirinin yerine de kullanılabilen bu terimlerden bilimsel alanlara en çok yaklaşanı, anket terimidir. Bunun sonucu olarak anket aynı zamanda bütün bilimsel disiplinlerde ortak olarak kullanılabilen bir terim olarak belirginleşir.

Anket, diğer bilimsel disiplinler dışında edebiyat bilimi alanında da önemli bir bilgilendirme ve sezdirme aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Kapsama alanı açısından daha geniş ve bütün bilimsel alanlarda kullanılabilen anket türünün Türk edebiyatına girişi ve kullanılışı da diğer edebî türler gibi Tanzimat dönemine aittir. Anket türüne başlangıçta aydınların yaklaşımı mesafeli olmuş, sorulan sorulara tereddütle cevap verilmiş, hatta zaman zaman cevap vermekten kaçınılmış; ancak zamanla anket türü özellikle süreli yayınların sayfalarına çeşitlilik ve zenginlik katmıştır.

Türk edebiyatına anket türünün edebî bir tür olarak girişi ve kullanımında süreli yayınların hizmeti büyüktür. Başlangıçta süreli yayınlarda rağbet bulan anketler genellikle anket yapılan sanatçıların eserlerine yansımaya ve okurun ilgisini çekecek sorulardan oluşmaktadır. Bu anketler edebiyat araştırmalarına katkı sağlamaları sebebiyle de önemlidir. 6 Mart 1919 - 25 Kanun-i Evvel 1919 tarihleri arasında yayın hayatını 17 sayı sürdüren *Büyük Mecmua'* da yayımlanan anketler, kamuoyu ilgisi gözetilerek yapılmış sosyal, siyasi, dinî, pedagojik ve edebî içerikli anketlerdir. Derginin yayımlandığı yıllarda yaşayan sanatkarlar ve aydınlar yöneltile sorulara verilen cevaplar dönemin edebî, sosyal ve siyasi panoramasını içerir ve bu alanlara dair sanatçıların beğenilerini ve kabullerini yansıtır. Bu çalışmada *Büyük Mecmua'* da dönemin aydın/yazarlarıyla yapılan karma eğitim içerikli anket değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: Anket, *Büyük Mecmua*, Sabiha Zekerriyya, Halide Edip, Müfide Ferit, Karma Eğitim, Darülfünun.

IN THE LIGHT OF A QUESTIONNAIRE, MIXED EDUCATION FROM THE PERSPECTIVE OF RECENT OTTOMAN INTELLECTUALS

Abstract

Questionnaires, interviews, chatting, reportage appear as literary genres that are used interchangeably with the conscious or unconscious. The reason for this must be the question of addressing the interlocutor on the basis of all these species. Of these terms, which can also be used interchangeably, the term most closely approaching scientific fields is the survey term. As a result, the questionnaire also becomes evident as a term that can be used in common in all scientific disciplines.

In addition to other scientific disciplines, the survey continues to exist as an important information and sensing tool in the field of literature. Like the other literary genres, the introduction and use of the survey type, which is wider in terms of coverage and can be used in all scientific fields, belongs to the Tanzimat period. Initially, the approach of intellectuals to the type of questionnaire has been distant, questions have been answered with hesitation, and even from time to time the answer has been avoided, but over time the type of survey has added diversity and richness to the pages of periodicals.

Periodicals have a great service in the introduction and use of questionnaire as a literary genre in Turkish literature. Initially, the surveys, which are in demand in periodicals, generally consist of questions that are not reflected in the works of the artists surveyed and will attract the interest of the reader. These surveys are also important because they contribute to literature research. The surveys which were published in *Büyük Mecmua* between 17 March 1919 and 25 December 1919 are social, political, religious, pedagogical and literary surveys. The answers to the questions directed to the artists and intellectuals living in the years that the journal was published include the literary, social and political panorama of the period and reflect the appreciation and acceptance of the artists in these fields. In this study, a mixed education survey conducted with intellectuals / writers of the period will be evaluated.

Keywords: Survey, *Büyük Mecmua*, Sabiha Zekeriyya, Halide Edip, Müfide Ferit, Mixed Education, Darülfünun.

GİRİŞ

A nket, bilimsel araştırmalarda temel kabul edilen yöntemlerden birisidir. Her bilim dalında kendine özgü anketler gerçekleştirilmektedir. Bilimsel araştırmalarda nicel ve nitel olmak üzere gerçekleştirilen anketler aynı zamanda kamuoyunun da sesi olan veriler elde edilmesini sağlar. Nicel veriler sağlayan anketler sayılar üzerinden hareket ederken nitel veriler sağlayan anketler sayısal temelli

olmayıp daha çok tanımlama odaklı izlenimler, konuyu derinlemesine inceleyen görüşler ve fikirleri içerir.

Edebiyat araştırmalarının kaynakları arasında farklı konularda sanatçılara yöneltilmiş sorular ve cevaplardan oluşan anketler de yer almaktadır. “Bir dönemin edebî meselelerini ve edebiyatçıları daha yakından tanıyabilmek için anket ve röportajların en önemli kaynağı oluşturduğu bilinmektedir.” (Uçman, 2017, s. 41) Edebiyat araştırmacısı için anketler, sanatçının eserleri ile düşünceleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi bağlamında önemli veriler içerebilir. Anketlerde verilen cevaplar çoğu zaman sanatçının yaşam biçimini, hayat felsefesini, duygu ve düşüncelerini sezdirir. Sanatçının biyografisine yansımaya ve bilinmeyen yönlerini, eserleriyle düşünce dünyası arasındaki ilgiyi sezdirenen anketler önemli bir bilgilendirme aracı olarak edebiyat araştırmalarında işlevsel bir rol oynar. Ankete verilen cevapların sanatçının eserleri ile olan ilişkisi açısından değerlendirilmesi edebiyat araştırmalarına yön vererek araştırmaya farklı bir boyut kazandırabilir.

Selçuk Çıkla, “Yeni Türk Edebiyatı Araştırmalarında Usul” adlı makalede “Edebî metin ve sanatkâr hakkında bilgi ve değerlendirmelerin yer aldığı makaleler, kitaplar, tezler, yabancı dildeki kaynaklar, sanatkârlarla yapılmış söyleşi ve mülâkatlar, sanatkârların yaşayan akraba ve arkadaşlarıyla yapılan görüşmeler, sözlükler, anketler, sanat çevrelerinde birlikte bulunduğu arkadaşlarının hatıraları da araştırmalarda muhakkak ulaşılması gereken önemli kaynaklardır” (Çıkla, 2009, s.189) diyerek anketleri edebiyat biliminin kaynakları arasında ikincil değerde sayar, bu kaynakların çalışmalara değer kattığını ve işe yarayanların kullanılması gerektiğini ifade eder.

Anket türü, doğası gereği süreli yayınlarla sürekli bir iletişim hâindedir ve süreli yayınlar bu türün yaşamasında aktif rol oynamıştır. Ankete verilen cevaplar süreli yayınların sayfalarına zenginlik katmış ve zaman zaman ilgi ile karşılandığı olmuştur. Bununla birlikte anketlerin içerik malzemesinin niteliği edebiyat tarihinin oluşumundaki katkı payını etkilemiştir:

“Basın ve yayıncılığın gelişmesiyle birlikte özellikle gazete ve dergilerde gittikçe artan sayıda görülen anketler, bazen şikâyet konusu olsa da magazineller yönleri nedeniyle her zaman okurun ilgisini çekmiş ve tirajlara etki etmiştir. Bu bağlamda edebiyatçılarla yapılan anketlerin de basın tarihinde ilginç bir yeri vardır. Şair ve yazarların nasıl ve ne zaman yazdığından, hangi yemeği sevdiklerine kadar birçok soruyu içeren bu anketler gerçekten ilgi çekicidir de. Fakat belki de popüler olması ve magazineller yönü nedeniyle bu edebiyat anketlerinin değerlendirilmesi özellikle Türk edebiyatı tarihi yazımında ihmal edilmiş, sorulan soruların ve bu sorulara verilen cevapların dönem içerisindeki tür, okur, yayıncı, estetik beğeni gibi genel eğilimlere karşılık gelebileceği düşünülmemiştir.” (Karakoç, 2012, s.134-135)

Anket türünün başlangıcında mecmua ve gazeteler bu türe ev sahipliği yapmış, süreli yayın sayfaları dönemin ünlü yazarlarına açılmıştır. Ancak süreli yayınların türe olan ilgisinin zamanla azaldığı, başlangıçtaki ilginin çekiciliğini yitirdiği gözlemlenebilmektedir. Mehmet Törenek günümüzde sanat, edebiyat dergilerinde anket yönteminin popüler olmadığını belirtmektedir: “Şimdilerde sanat edebiyat dergilerinde pek yer verilmeyen anketler, eski koleksiyonların en dikkat çekici bölümleri arasında yer alır. Sanatçılarla yapılan bu anketlerde hem zamanın nabzını tutan bir dikkati, hem de ilginç cevapları yakalayabiliriz.” (Törenek, 2001, s. 58)

İLK EDEBÎ ANKET

İlk edebî anketin ne zaman yapıldığına dair yayımlanan araştırmalarda farklı tarihler ve farklı anketler gösterilmektedir. Nahit Sırrı Örik *Cumhuriyet*'te 5 Mayıs 1957/11 Mayıs 1957 tarih aralığında devam eden "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket" adlı seri yazıda ilk anketi M. Muhiddin'in yaptığını iddia etmektedir. Nedret Pınar, *Tarih ve Toplum Dergisi*'nde "Bir Anket: Beş Servet-i Fünun Yazarının Bilinmeyen Yönleri", Mehmet Törenek *Yedi İklim*'de "Bir Anket Çevresinde", Selçuk Çıkla *Yedi İklim*'de "Üç Anket Çevresinde" başlıklı makalelerinde, Handan İnci *Tahkikat-ı Edebiye İlk Edebiyat Anketi* adlı eserinde ilk edebî anketleri incelemektedirler.

Selçuk Çıkla "Üç Anket Çevresinde" adlı yazısında edebiyatımızda ilk edebî anket ne zaman ve kimlerle yapılmıştır sorusuna üç anket çerçevesinde yanıt arar.¹ Bizde ilk edebî

¹Türk edebiyatında edebî anket konusunda ayrıntılı bilgi edinmek için kaynakçada mevcut Selçuk Çıkla'nın "Üç Anket Çevresinde" makalesinden kısmen faydalanılarak oluşturulmuş aşağıdaki kaynaklara bakılabilir:
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (1)", *Cumhuriyet*, nr. 11772, 5 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: M. Muhiddin Kimdir? (2)", *Cumhuriyet*, nr. 11773, 6 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Filozof Rıza Tevfik Suallere Cevap Veriyor (3)", *Cumhuriyet*, nr. 11774, 7 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Fuad Köprülü Diplomatlar İçin (Yalancı) Diyor (4)", *Cumhuriyet*, nr. 11775, 8 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Celâl Sahir'in Ankete Verdiği Şaşırtıcı Cevaplar (5)", *Cumhuriyet*, nr. 11776, 9 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Cenab Şahabeddin Fikirlerini Söylüyor (6)", *Cumhuriyet*, nr. 11777, 10 Mayıs 1957.
Nahit Sırrı Örik, "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket: Mehmet Rauf Fikir ve Düşüncelerini Söylüyor (7)", *Cumhuriyet*, nr. 11778, 11 Mayıs 1957.
Nedret Pınar, 1989. "Bir Anket: Beş Servet-i Fünun Yazarının Bilinmeyen Yönleri", *Tarih ve Toplum Dergisi*. Sayı 70. 207-208. İstanbul: İletişim Yayınları.
Handan İnci, "Servet-i Fünûn'da Yayımlanmış Önemli Bir Anket: Tahkikat-ı Edebiye Sütunları I" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2001, S. 4, s. 191- 210
Handan İnci, "Servet-i Fünûn'da Yayımlanmış Önemli Bir Anket: Tahkikat-ı Edebiye Sütunları II", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2001, S. 5, s. 157-174.
Handan İnci, 2018, *Tahkikat-ı Edebiye İlk Edebiyat Anketi*, Everest Yayınları.
Mehmet Törenek, "Bir Anket Çevresinde", *Yedi İklim*, S. 136, Temmuz 2001, s. 58.

anketin, beş Servet-i Fünûn yazar ve şairiyle 5 Kanûn-ı evvel 1313 (17 Aralık 1897)'de yayımlanmış anket olduğunu ifade etmektedir. Anket yapılan sanatçılar Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf, Hüseyin Siret ve Tevfik Fikret'tir.²

İkinci anket Nahit Sırrı Örik tarafından ortaya çıkarılan ankettir. Nahit Sırrı Örik *Cumhuriyet*'te 5 Mayıs 1957/11 Mayıs 1957 tarih aralığında ve 11772 ile 11778 sayılarında devam eden "50 Yıl Önce Türkiye'de Yapılan İlk Edebî Anket" adlı seri yazıda ilk anketi M. Muhiddin'in yaptığını söylemektedir. M. Muhiddin tarafından 1910 yılında yapılan ve yapıldığı tarihte yayımlanmayan anketi Nahit Sırrı ortaya çıkarmış ve yayımlatmıştır. Ankete katılanlar Mehmet Rauf, Celâl Sahir, Rıza Tevfik, Cenab Şahabettin, Köprülüzade Mehmet Fuat gibi dönemin ünlü isimleridir. (Çıkla, 2002, s. 54)

Edebiyatımızda edebî anketin üçüncüsü ise Tarık Mümtaz tarafından 6 Kânunuevvel 1335 (6 Aralık 1919)'da yayın hayatına katılan *Ümid* mecmuasında yayımlanmıştır. (Çıkla, 2002, s. 54) Anket 23 Eylül 1336 tarihli onuncu sayıda Cenab Şahabettin ile başlamış Salih Fuat, Dr. Kadri Raşit Paşa, Köprülüzade Fuat, Fazıl Ahmet, Yahya Kemal, Celal Sahir, Halil Nihat, Ahmet Muhtar Paşa, Halil Beyefendi, Selim Sırrı, İbrahim Alaeddin, Ahmet Rasim, İbnürrefik Ahmet Nuri ve Tarık Mümtaz gibi isimlerle devam etmiş, 17 Şubat 1337 tarihli 17. sayıda Mehmet Rauf ile son bulmuştur. "Bir erkekte bulunmasını tercih ettiğiniz başlıca meziyetler nedir?" "Bir kadında bulunmasını tercih ettiğiniz başlıca meziyetler nedir?" (*Ümid*, 1336, s. 6) gibi özel sorular da içeren 21 soruluk ankete yazarlar kendi el yazıları ile cevaplar göndermişlerdir.

Handan İnci, *Midhat Cemal Soruyor, Devrin Yazarları Cevaplıyor. Tahkikat-ı Edebiye İlk Edebiyat Anketi* adlı eserinde ilk edebî anketin ne zaman gerçekleştirildiğini sorgulamakta ve Midhat Cemal Kuntay'ın *Servet-i Fünun*'da Tahkikat-ı Edebiye sütunlarında yayımlanan anketini ilk anket olarak belirlemektedir. 1909-1919 yılları arasında gerçekleştirilen bu anketin dokuz yıl gibi uzun bir sürece yayılmasını "belki de böyle bir sorgulama ile karşılaşan yazarların tereddüdü yüzünden cevapları toplaması uzun sürmüştür" (İnci, 2018, s. 7) şeklinde açıklamaktadır. Ankete cevap gönderen isimler "Abdülhak Hamit Tarhan, Cenab Şahabettin, Süleyman Nazif, Samipaşazade Sezai, Faik Ali Ozansoy, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Reşit Rey, Kemalpaşazade Said, Mehmet Said Paşa, Hüseyin Suat Yalçın, Halide Edip Adivar, Yusuf Akçura, Ali Ekrem Bolayır, Ali Kami Akyüz, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Rıza Tevfik Bölükbaşı" (İnci, 2018, s. 5)'dir.

Selçuk Çıkla, *Üç Anket Çevresinde, Yedi İklim*, Ocak Şubat 2002, s. 53-61

Nuri Sağlam, "Türk Edebiyatında Edebî Röportaj," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2006.

² Selçuk Çıkla Ocak Şubat 2002 tarihli *Yedi İklim*'de yayınlanan "Üç Anket Çevresinde" adlı yazıda Nedret Pınar'a atıfla ilk edebî ankete dair yukardaki bilgileri aktarmaktadır.

Edebî anketin tanımının net olmayışı türün sınırlarını belirsizleştirmeye yol açan bir etken olarak bilgi farklılıklarına yol açmaktadır. Edebî anketin edebiyatçılarla yapılan tüm anketleri mi yahut edebiyatçılarla yapılan edebî içerikli anketleri mi kapsadığı bir soru/sorun olarak araştırmacıları sınırlandırmaktadır. Yalnızca edebiyatçılarla yapılan edebî içerikli konuşmalar edebî anket olarak kabul edildiğinde türün başlangıcı ve devamında birçok anketin edebiyat araştırmaları içerisindeki konumu farklılaşmaktadır.

BÜYÜK MECMUA ANKETLERİ

Araştırmamıza konu olan *Büyük Mecmua* anketleri, Türk edebiyatında yapılan ilk anketler arasında yer almaktadır. *Büyük Mecmua* 6 Mart 1919 – 25 Aralık 1919 tarihleri arasında 17 sayı yayımlanmış haftalık bir mecmuadır. “İmtiyaz sahibi Sabiha Zekeriyya Sertel, müdürü M. Zekeriyya Sertel’dir.” (Uzkuç, 2004, s. 13) *Büyük Mecmua* daha ilk sayısından itibaren o dönemde Avrupa’da yaygın olarak kullanılan ancak Türkler için yeni bir tür olan anket yöntemine başvurmuştur. Mecmua ekibi tarafından “Muhteviyatının hayattan muktebes” (*Büyük Mecmua*, 1919, s. 1) olacağı daha ilk sayıdan itibaren ilan edilmiş ve mecmua ekibi bunu düzenlediği anketlerle de ortaya koymuştur.

Henüz ilk sayıda dönemin siyasi sorunları mercek altına alınmış, dönemin aydınlarına ve devlet büyüklerine siyasi içerik taşıyan sorular yöneltilmiştir. Birinci sayıda yöneltilen üç soru “Wilson Prensiplerinin memleketimiz hakkında ne suretle tatbik edilebileceğine kanisiniz?”, “Asrımız milliyet asrı olmasına nazaran bizdeki milliyet cereyanı hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “Türklüğün atisini nasıl görüyorsunuz?” (*Büyük Mecmua*, 1919, s. 4) sorularındır. Mecmuanın ikinci anketi altıncı sayıda yer alan Darülfünun’da kız erkek karışık eğitimle ilgilidir. Üçüncü anket 7. sayıda yer alan “Mehakim-i şeriyenin Meşihata iadesi” hakkında yapılan bir ankettir ve bu ankete Doktor Rıza Tefik, Necmeddin Sadık, Rauf Ahmet ve Celal Derviş (*Büyük Mecmua*, 1335, s. 104-105) katılmıştır. Dördüncü anket ise 11. sayıda başlayıp 12. ve 14. sayılarda da devam eden “En Güzel Eseri Kim Yazdı” başlığıyla yayımlanmış ankettir.³ “Çağdaş edebiyatın ve edebiyatçıların değerlendirilmesiyle ilgili olan bu anket, tenkit tarihi bakımından da önemlidir.” (Ercilasun, 1995, s. 53) On bir şairin şiir kitabı üzerine yapılan “anket sonucunda üzerinde en çok durulan eserin Orhan Seyfi’nin (Orhon) *Peri Kızıyla Çoban Hikayesi* olduğu anlaşılmaktadır.” (Uçman, 2017, s.43)

Çalışmamıza esas teşkil eden anket, Darülfünunlarda kadın ve erkek karma eğitiminin uygun olup olmadığı konusunu merkeze alan bir ankettir ve dönemin ünlü yazarlarının görüşlerine başvurulmuştur. Anketin düzenlenmesine yol açan tarihî ve sosyal süreç anketin anlamını daha açıklığa kavuşturacaktır. II. Meşrutiyet döneminde modernleşme hareketi ve milliyetçi söylem ile bu söylemin kadına yansıyan yüzü, kadın ve kadın eğitimi konularını

³ Anketin tam metni kaynakçada yer alan Abdullah Uçman makalesindedir.

da gündeme getirir. Kadınların yükseköğrenime giden yolda mücadeleleri aşamalı olarak sonuç vermiş, öncelikle Darülfünunlarda kadınlara yönelik konferanslar şeklinde uygulamalar yapılmıştır. Daha sonra Zeynep Hanım Konağı'nda "12 Eylül 1914'te kız talebeler için Edebiyat, Riyaziyyat ve Tabiiyyat şubelerinden oluşan İnas Darülfünunu" (İhsanoğlu, 1993, s. 524) açılmıştır. Zükur Darülfünunu öğrencileri ile İnas Darülfünunu öğrencilerinin birlikte ders görmeleri fikri ile ikili öğretime son verilmesi 1919 yılında kabul edilmiş; ama bu kabulün sonucunda ortaya çıkan yankılar nedeniyle uygulaması gecikmiştir. İstanbul Darülfünunu divanının 16 Eylül 1921 tarihli kararı ile iki yıl sonra bu birleşme onaylanmış ve böylece karma eğitim için de başlangıç oluşturmuştur. Bu süreç içerisinde yer alan tartışmalar Osmanlı basın hayatında da ses getirmiş, dönemin basın ve yayın organları Zükur ve İnas Darülfünunlarının birleştirilmesi, kadın ile erkeğin bir arada eğitim görmesi uygulamasına geçiş aşamasında mutlak surette etkili olmuşlardır. *Büyük Mecmua* bu tartışmaya bir anket düzenleyerek katkıda bulunan yayın organlarından. Ankete Halide Edip, Müfide Ferit, Nakiye Hanım, Köprülüzade Fuat, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik, Kazım Nami, Rauf Ahmet gibi isimler katılmış ve bu isimlerin verdiği cevaplar 24 Nisan 1335/1919 tarihinde *Büyük Mecmua*'da Sabiha Zekeriyya'nın takdimi ile yayımlanmıştır.

Anketi yayımlamadan önce Sabiha Zekeriyya, kadınların Darülfünun'a kabulü ile birlikte ortaya çıkan karma eğitim meselesinin beraberinde bir tartışmayı da başlattığını duyurur. Darülfünun binalarının birleşmesi ile derslerin de birleşmesi gerekliliğini Türk kadınının hayatı için önemli bir inkılap olarak değerlendirir ve Zekeriyya'nın ifadesiyle bu olay muhafazakarlarla teceddüdperverler arasında anlaşmazlığa sebep olmuştur. Muhafazakârlar erkek ile kadının bir arada eğitim görmesine karşı çıktıkları için dersaneler ayrılmış, daha sonra dersanelerin ayrılması yeterli görülmeyerek binaların ayrılması gündeme gelmiştir. Zekeriyya, kamuoyunun bu konu hakkındaki genel eğilimini belirlemek için bu anketi gerçekleştirdiğini söylemekte ancak anket türü henüz çok yeni olduğu için birçok ismin bu ankete katılmadığını ifade etmektedir. "Efkâr-ı umumiyenin bu mesele hakkındaki temayülünü anlamak ve daha sabit esaslarla mütalaatımızı yürütebilmek için memleketimizin kadın, erkek bilcümle mütefekkirlerine müracaat ederek mütalaalarını sorduk. Anket usulü bizde henüz pek yeni bir şey olduğu için birçokları cevap vermediler." (Sabiha Zekeriyya, 1335, s.89) Kadınların Darülfünundaki durumları münasebetiyle aydınlara sorular yönelten Zekeriyya, verilen cevapları dergide yayımlar. Sabiha Zekeriyya anketten çıkan sonucu da henüz anketi yayımlamadan önce okura duyurur. Ankette ortaya çıkan çoğulcu anlayış, kadınların erkek Darülfünununa kabul edilmesi ve bunun dinle bir ilgisinin bulunmadığı yönündedir: "Bu mütalaalardan çıkan netice kadın ve erkek, heman da

herkesin kadınların erkek Darülfünununa kabulü taraftarı olduğunu ve meselenin bir din meselesi olmadığını irae ve ispat etmektedir.” (Sabiha Zekeriyya, 1335, s. 89)

Darülfünunda karma eğitime ilişkin ankette ilk olarak Halide Edip’in cevaplarına yer verilmiştir. Dönemin en ünlü kadın yazarlarından olan Halide Edip, soruları Avrupai gelişmelere bağlı olarak değerlendirir. Halide Edip’e göre değişim çok yönlü olmalı ve eğitimdeki yenileşme hayatın tüm alanlarına yansımalıdır. “Her Avrupai cereyan ve müesseseyi yarım ve sathi bir şekilde taklid edip de onu muhafaza edebilecek kadar kuvvetli kanaatler edinememiş isek kurun-ı vüstai hatta iptidai kalalım. Garplaşmak Garp zihniyetinin yarattığı müessesatı da kendimize maletmektir.” (Adıvar, 1335, s. 89) Eğitimi çok boyutlu düşünen ve geniş bir perspektiften yorumlayan Halide Edip, eğitime dair görüşleri içerisine hars kavramını yerleştirir. Türklerle Çinlileri mukayese eden Halide Edip Türklerin yenilikler karşısındaki tutumuna karşılık eski alışkanlıklarını koruyan Çinlileri daha fazla saygıya değer bulur: “Bütün hayatının eski aklına ve eşkaline sadık kalan Çinliyi uzun örgüsü ve garip harsı ile bizim mütereddid acemi ve her vakit ricate müheyya medenileşmek hareketimize tercih ediyor ve onlara kendimizden çok hürmet ediyorum.” (Adıvar, 1335, s. 89) Yenileşmeyi bir bütün olarak gören Halide Edip eğitimin toplumsal yönüne dikkat çekmekte, eğitimde yenileşme fikirlerini toplumsal tenkit ile bir arada şekillendirmektedir: “İnanılan şeylere efaliyle inanmayanların akide ve kanaatleri şayan-ı istihfaftır. Birinci asırdan kalma sokaklarda, üslubu melez ve çirkin evlerde miskinlerin yaşayabileceği harabelerde oturup yirminci asır konuşmamıza acı acı gülüyorum.” (Adıvar, 1335, s. 89)

Dönemin bir başka ünlü kadın yazarı Müfide Ferit’e göre kadın ile erkeğin birlikte eğitimini tartışmak şekilci bir anlayışın ürünüdür ve tartışmalara yol açması, etrafında toplanan gereksiz ayrıntılar nedeniyledir. Bu ayrıntılardan birincisi kadınların giyimi, ikincisi ise kadınların toplumsal seviyeleridir. Kadınların giyimini sorun olarak algılamak şekilciliktir ve kadın ile erkeğin bir arada eğitim görmesi ile bir ilgisi yoktur. Bu sebeple eğitim davasına giyim davasını karıştırmak abestir. Osmanlı toplumunda farklı toplumsal tabakaya ait kadınların yaşam biçimleri birbirinden farklı olduğu için Darülfünun öğrencilerini toplumsal seviyelerine göre değerlendirmek bir gereklilik olup kadınların eğitimi tartışmasında bütün Türk kadınlarını içine alan tespitler yapmak doğru değildir. Müfide Ferit, kadınların giyimi ile toplumsal seviyeleri mevzusunun karma eğitim tartışmasının yönünü değiştirdiğini, önemsiz saydığı bu iki ayrıntının kadınların eğitimi meselesinden soyutlanması gerektiğini düşünmektedir. Müfide Ferit anketin asıl konusu olan “Darülfünunda hanımlar erkek arkadaşlarıyla birlikte mi yoksa ayrı mı ders görmelidirler?” sorusunu cevaplamadan önce “Darülfünun hanımı nedir?” sorusunu metne taşır. Müfide Ferit; varlıklı olup çocuğunu yalnız eğitim için Darülfünuna yollayan ve maddi

durumu uygun olmamakla beraber aydın olduğu için, kızını hayatını kazanması için Darülfünuna gönderen aileler olmak üzere iki tür aile tipinden bahseder. Darülfünuna hayatını kazanmak amacıyla devam eden öğrenciler çoğunluğu oluşturmaktadır ve bu tür öğrenciler için üniversite öğrenimi bir zorunluluktur. Müfide Ferit, bu ve benzeri sebeplerle şekilci anlayışı reddederek bunun yerine bireylerin ruhi, ahlaki ve fikrî açıdan terbiyelerini yerleştirir: “Esas mesele burada değil, hanımları erkeklerden, değil derslane ile duvarlarla, kafeslerle, hatta kalelerle de ayırsanız, müşkili hal etmiş ve maksadınıza vasil olmuş olamazsınız. Meselenin ruhu, hanımların ve erkeklerin şekl-i temasında olmayıp, terbiye-i fikriye ve ahlakiyyelerindedir.” (Müfide Ferit, 1335, s. 90) Müfide Ferit, şeklin yerine ahlaki değerleri koymaktadır: “Hülasa kızlarımıza ve oğullarımıza iyi bir terbiye, metin bir ahlak, kuvvetli bir irade ve büyük bir izzet-i nefis vermeye çalışalım.” (Müfide Ferit, 1335, s. 90) Bu bağlamda tıpkı Halide Edip gibi Avrupa’dan örnekler veren Ferit’e göre Anglosaksonlar yüksek ahlaklarını erkek ve kadınlarının birlikte eğitim almalarına borçludur. Kadın ve erkeğin birlikte hareket etmesi artık çağın getirdiği ekonomik bir zorunluluktur: “Kadın ve erkeğin cemiyette bir arada bulunması, bir arada çalışması artık bir mecburiyet-i katiyedir, zaruret-i iktisadiyenin emrettiği bir ihtiyacı mübremdir.” (Müfide Ferit, 1335, s. 90) Müfide Ferit, eski ile yeninin çatıştığı dönüşüm yaşanmadan geleceğin kazanılamayacağı görüşündedir: “Bu geçici, zaruri ve oldukça karanlık devirden sonra açılacak hayatta ise artık kadınlar ve erkekler vazife-i içtimaiyye ve ahlakiyyelerini idrak etmiş olacaklardır. İşte insanları düşmekten men edecek çare budur, yoksa ne harem ne selamlık ne çarşaf ne peçe ne de ayrı mektepler.” (Müfide Ferit, 1335, s. 90) Sonuç olarak Müfide Ferit, kadın ve erkeğin birlikte eğitimi tartışmalarının karşısına soyut bir kavram olan fikrî ve ahlaki anlamda terbiyeyi yerleştirmektedir.

Büyük Mecmua’nın anketine katılan Halide Edip ile Müfide Ferit’in cümlelerinin benzer olması anketin dikkate değer bir başka yönüdür: “Mağazalarda kadın erkek beraber satıcılık edebilirse Darülfünun dershanesinde de erkek kadın arkadaşıyla yan yana oturmak hakkını itiraz kabul etmez derecede kazanmıştır.” (Adıvar, 1335, s. 89) Müfide Ferit de benzer ifadeler kullanmaktadır: “Mesela muallime oldukları zaman muallim refikleriyle birlikte çalışmayacaklar mı? Ticarete süluk ettikleri halde umum ile temasta bulunmayacaklar mı? Bu hanımlar, Darülfünunda menedilmek istenilen teması derslane, mektep ve ticarethaneler haricinde de istedikleri gibi tesis edemezler mi?” (Müfide Ferit, 1335, s. 90) Dönemin iki ünlü kadın yazarı Halide Edip ve Müfide Ferit kadın haklarını ekonomi ile ilişkilendirmekte, ekonomiden soyutlayarak salt kadının hakları ve özgürlükleri bağlamında düşünmemektedir. Bu da kadın haklarının sosyal hayatta görülen değişimlerin doğal bir sonucu olarak gündem oluşturduğunu göstermektedir.

Fevziye Mektebi müdürü Nakiye Hanım da anketi yanıtlayanlar arasındadır. Nakiye Hanım, öncelikle karar mercii olan komisyona itiraz etmektedir. Çünkü Darülfünun konusunda kararı verecek olan komisyon, kadınların toplumsal yaşamları ile ilgisi olmayan kişilerden oluşmaktadır. Nakiye Hanım eğitim konusuna tıpkı Halide Edip gibi Batılılaşma bağlamında yaklaşır. Eğitim özellikle de kadın eğitimi Batılılaşmanın temel şartlarından biridir. Batı medeniyeti sosyal hayatta olgunlaşma ve gelişme için tek şarttır:

“Eğer Garp medeniyet ve irfanını samimiyetle arzu ve buna iman ediyorsak ki aksi takdirde milletin temin-i istiklal ve istikbali kabil değildir. Kadınlığı ve binnetice milleti kurtarmanın en müessir çare ve tedbirleri artık her türlü terakkiye set çeken bağları çözmek ve müessesat-ı irfanın kabulünü, mesai-i beşeriye sahalalarını kadınlara açmakla kabil olacağını bilmeliyiz.” (Nakiye Hanım, 1335, s. 91)

Ankete fikirlerini taşıyan dönemin aydın/yazarlarından biri de milliyetçi akımın temsilcisi olan Köprülüzade Mehmet Fuat'tır. Köprülü, kadınların Darülfünun hayatına girmeleri meselesinin çok çirkin iftiralar içeren dedikodulara yol açtığını ifade ederek bu iftiralara şiddetle karşı çıkar. Dedikodu ortamına yol açan kişileri hayretle karşılayan Köprülü: “Teceddüd ve terakki selini çamurdan sedlerle durdurmak isteyenler çok aldanıyorlar.” (Köprülü, 1335, s. 91) diyerek yenilik karşıtı olanları reddeden cümlelerle anketi bitirir.

Anketle fikirlerini paylaşan bir başka aydın/yazar Batılılaşma fikrinin önemli temsilcilerinden Abdullah Cevdet'tir. Kadın eğitimi ile ilgili olarak dini söylem ve argümanlara başvuran Abdullah Cevdet, iddialarını bu söylemlerle oluşturmakta ve deliller getirmektedir. Abdullah Cevdet, oldukça ağır bir dille oluşturduğu metinde farklı kültürlerin bulunduğu ifadeler aracılığıyla fikirlerini okurla paylaşır. Abdullah Cevdet görüşlerinin satır aralarına “Talebü'l-ilmî farizatün ala külli müslimün ve müsellemetün”⁴ “Eddinü hüvelaklü la dini limen la aklü leh”⁵ “tagayyürü ezmanın tagayyürü ahkamı

⁴İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn-i Mâce*, (Tah. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, yy. ty., Kitâbu'l-İmân, 17.

⁵*Kütübü's-Sitte ve Kütübü Tıs'a'da* yer almayan ancak İslam ve diğer hadis literatüründe Hz. Peygambere nisbet edilen bu hadisin Ebû Abdurrahmân batıl ve münker bir hadis olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ebû Bîşr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd b. Saîd b. Müslim el-Ensârî ed-Dûlâbî el-Ensârî, *el-Künye ve'l-Esmâ'* (Tah. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâriyâbî), Dâru İbn Hazm, 1. Bsk., Beyrût-Lübnân 2000, c. III, s. 980.

müstelzim olması”⁶ gibi Arapça ifadeler ile Fransızca bir mısrayı da yerleştirir: “Ces flots vous porteront, hommes de peu de foi”⁷

Abdullah Cevdet cümlelerine ilim tahsil etmek üzerine “Talebü’l-ilmî farizatün ala külli müslimün ve müsellemetün” hadisiyle başlar. Kadın ve erkek her müslüman üzerine İslamın diğer farzları gibi ilim tahsil etmek de farz olmuştur. İbadet ne derece farz ise ilim tahsili de o derece farzdır. Abdullah Cevdet’e göre aynı gökyüzünü paylaşan kadın ve erkek yeryüzünde nasıl farz olan ibadetlerini birlikte yapabiliyorsa ibadet gibi farz olan ilmi de aynı mekânda birlikte gerçekleştirmelerinde bir sakınca görülmemelidir. İslam dininde geleneklerle dini hükümlerin karıştırılması İslam’ın gerilemesine sebep olmaktadır. Sağlam bir gelenek iddiası ile bazı muzır gelenekler İslam dini hükümleri arasına karıştırılmıştır. Abdullah Cevdet söylemlerine Zihni Efendi’nin *Meşahirünnisa’sını*⁸ delil olarak gösterir. Peygamberimiz zamanında Müslüman kadınları İslam askerleriyle birlikte savaşa katılmışlar ve bu kadınlar arasında bulunan meşhur doktorlar yaralıları tedavi etmişlerdir. Ancak Abdullah Cevdet bu bilginin İslam tarihlerinde üstünün örtülmüş olmasından hareketle İslam dininin olduğundan farklı gösterildiği ve uygulandığı fikrine ulaşır: “Benim Müslümanlığı tarz-ı telakkimce Müslümanlık esasında hür ve hürriyetperver bir dindir ve içinde yaşadığı her asrın mukteziyat ve terakkiyatını kabul ve isticnasa müheyyadır. İslamı seven İslamı böyle bilmeli ve böyle yapmalı.” (Abdullah Cevdet, 1335, s. 91)

Kadınların eğitimi konusunu felsefi alana taşıyan Abdullah Cevdet meseleye akılcı yaklaşır ve akıl ile dini eşitler. Aklı olmayanın dininin de olmayacağı, zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişebileceği ve akli olanın bunu kabullenmesi gerektiği görüşündedir: “Eddinü hüve’l-aklü la dini limen la aklü leh” yani “din akıldır, akli olmayanın dini de yoktur” diyen bir vazı-ı dinin ümmetine yakışan “tagayyürü ezmanın tagayyürü ahkamı” müstelzim olduğunu ali ve muhit bir nazar-ı insaf ve idrak ile görmektir.” (Abdullah Cevdet, 1335, s. 91) Anket cümlelerini Lamartin’e ait “Ces flots vous porteront, hommes de peu de foi” (Abdullah Cevdet, 1335, s. 91) dizeleriyle sonlandırır.

Dönemin bir başka aydın/yazarı Doktor Rıza Tevfik⁹ kadın eğitimini çağın gereği olarak düşünmektedir ve verilen emirlerin onu bağlamayacağını, öğrencisine son derece

⁶*Mecelle* Madde 39 “lâ yünkerü teğayyürül-ahkâmi bi teğayyürü’l-ezman” “Ezmânın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz” / Kaynak eserler: Ahmet Şimşirgil Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, İstanbul, 2008, s.119/ Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1954, s.28

⁷Alphonse de Lamartine’e ait *Odes Politiques* adlı eserin 3. bölümü olan “Les Révolutions” da yer alan bir mısradır. “Ces flots vous porteront, hommes de peu de foi.” “Ces flots vous porteront, hommes de peu de foi” https://fr.wikisource.org/wiki/Les_Révolutions

⁸*Meşâhîrü’n-nisâ* (I-II, İstanbul 1294-1295) İslâm öncesi ve İslâmî dönemde çeşitli disiplinlerde ünlü olmuş Arap, Türk ve İranlı 1165 kadının hayat öyküsünü içeren bu eser, Bedrettin Çetiner tarafından 1982 yılında *Tarihte İz Bırakan Kadınlar* adıyla yayımlanmıştır.

⁹Sabiha Zekeriyya, Rıza Tevfik’in bu konu ile ilgili görüşlerini *Memleket Gazetesi’*nden naklettiğini söylemektedir.

güven duyması sebebiyle istediği yerde istediği şekilde ders verebileceğini ifade eder: “Talebem ders esnasında gözlerini benden ayırmaz ve ciddiyetle dersi takip eder. Hem kadın ve erkeklerimizin bu husustaki terbiye ve vakarlarından şüphe etmek çok yanlıştır” (Rıza Tevfik, 1335, s. 92)

Kazım Nami ise kadın eğitime ahlaki açıdan yaklaşır. Karma eğitim esnasında ruhsal anlamda gerçekleşecek kaynaşmanın kadın ve erkeğin ahlaklarını güzelleştireceği fikrindedir: “Erkeği kadına, kadını erkeğe düşkün eden şey birbirlerinden yalnız cismani şeyleri bilmeleridir. Ruhlarıyla tanışmış olsalardı, elbette çok daha ahlaki bir heyet yaparlardı. Darülfünun bir ilim yeri olduğuna göre orada ihtilat değil, ahlaki bir ictima olur; bu ictima tesiriyle gerek kızlarımızın, gerek delikanlılarımızın irfanları nispetinde ahlakları da iyileşir ve güzelleşir.” (Kazım Nami, 1335, s. 92) Kazım Nami’ye göre kadın ile erkeğin sosyal yaşamda ayrı durmaları aile ahlakını ve dolaylı olarak milli ahlakı olumsuz etkilemektedir: “Kadın, erkek ayrı yaşadıkça, (teokratik) milletlerden tevarüs edilen harem hayatı bir mesthane hâlinde mevcut oldukça ne aile ahlakının, ne de milli ahlakın düzelemeyeceğine inananlardanım.” (Kazım Nami, 1335, s. 92)

Ankete katılanlardan karma eğitim ile ilgili muhalif görüş bildiren tek kişi Rauf Ahmet’tir. “Bir su-i tefehüm tevlid etmemek üzere derhal söyleyelim ki biz muhtelit tedrisata taraftar değiliz.” (1335, s. 92) diyen Rauf Ahmet eğitimde Japonya’yı örnek olarak göstermektedir.

Karma eğitimle ilgili görüşlerini isimsiz olarak ileten Darülfünun Edebiyat Fakültesi öğrencilerine göre kadınların bir mesleğe girmesi konusunda kadın ile erkek arasında hiçbir fark olmayıp işte birlik ve eşitlik zorunludur. Ancak kadınlar, erkekler kadar çalışma hukukuna sahip olmadıklarından bu eşitliğin oluşması için geleneğin izin verdiği ölçüde çalışmalıdırlar: Edebiyat Fakültesi öğrencileri: “Edebiyat Fakültesi gençliği, İslamiyeti hürriyetperver ve müsavatçı bir din hâlinde tanır ve iman eder. Kadın ile erkek arasında müsavata kabul eder. Yani bir kadında ne kadar iffet ve fazilet istenirse erkeklerden de aynı derecede bir kıymet-i maneviye talep eder” (1335, s. 92) diyerek kadın ile erkek arasında eşitlikçi bir anlayış sergiler.

Sabiha Zekerriyya ankete bir de *İkdam Gazetesi*’nden alıntı yapmıştır. *İkdam Gazetesi*’nin sesi olan imzasız ifadelerine göre bir taraftan kızlara okullar açıp öte taraftan da haklarını sınırlamak ve onlara engeller çıkarmak anlamsızdır ve birbiriyle çelişmektedir.

Kadınların Darülfünuna kabulü aşamasında ortaya çıkan tartışmalar ve anlaşmazlıklar basına güncel malzeme oluşturmuştur. *Büyük Mecmua*, bu tartışmalara dönemin ünlü yazarlarının fikirlerine başvurmak ve bu fikirleri yayımlamak suretiyle katkıda bulunmuştur. Muhalif bir bakışa sahip olan Rauf Ahmet dışında ankete cevap verenlerin

ortak görüşü, kadınların erkek Darülfünununa kabulü ve bunun din ile ilgisinin olmadığı yönündedir.

SONUÇ

Son dönem Osmanlı eğitim hayatındaki değişiklikler nedeniyle 1335/1919 yılında *Büyük Mecmua*'da Sabiha Zekeriyya'nın "Hanımlar Darülfünunda Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?" konulu anketine verilen cevaplardan oluşan, kadın hareketleri ve bu hareketin basına yansımaları olarak niteleyebileceğimiz metinler dönemin nabzını tutan belge niteliğinde metinlerdir.

Osmanlı son dönem aydınlarının Darülfünunlarda eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile ilgili hazırlanan bu ankete cevabı, Darülfünun Tarihi ve Türk eğitim tarihi içinde değişimi etkileyen bir hareket olarak yer alır. Bu metinler aynı zamanda Türkiye'de kadınların üniversite öğreniminde eşit haklar elde etmesine katkı sağlayan süreci de etkilemesi sebebiyle önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Adıvar, Halide Edip (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Ansary, Sabri Şakir (1954). *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Büyük Mecmua* (1919). S. 1. 6 Mart 1919. s.1
- Büyük Mecmua* (1919). S.1. 6 Mart 1919. s.4
- Büyük Mecmua* (1335). S. 6. 24 Nisan 1335. s.84
- Büyük Mecmua* (1335). S. 6. 8 Mayıs 1335. s.104-105
- Büyük Mecmua* (1335). S. 11. 18 Eylül 1919. s.169
- Çıkla, Selçuk (2009). "Yeni Türk Edebiyatı Araştırmalarında Usul". *Turkish Studies*, C. 4. S. 1- I. ss. 189-244.
- Çıkla, Selçuk (2002). Üç Anket Çevresinde. *Yedi İklim*. Ocak Şubat 2002. s. 53-61
- Ercilasun, Bilge (1995). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit 1. Türkçü Tenkit*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (1993). "Darülfünun", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı, Cilt 8, s. 521-525.
- İnci, Handan (2018). *Tahkikat-ı Edebiye İlk Edebiyat Anketi*. İstanbul: Everest Yayınları.

- Karakoç, Kani İrfan (2012). *Ulus- Devletleşme Süreci ve "Türk Edebiyatı"nın İnşası (1923-1950)*. Doktora Tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü.
- Kazım Nami (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Köprülü, Fuat (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Nakiye Hanım (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Rauf Ahmet (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Rıza Tefvik (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Sabiha Zekerriyya (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Şimşirgil, Ahmet ve Ekrem Buğra Ekinci (2008). *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. İstanbul: KTB Yayınları.
- Müfide Ferit (1335). "Hanımlar Darülfünun'da Erkeklerle Aynı Dershanede Ders Yapmalı mı Yapmamalı mı?". *Büyük Mecmua*. S. 6. 24 Nisan 1335.
- Törenek, Mehmet (2001). "Bir Anket Çevresinde". *Yedi İklim*. 7/136. s.58-60.
- Uçman, Abdullah (2017). "1919 Yılında Yapılan Bir Edebiyat Anketi: En Güzel Eseri Kim Yazdı?". *Kubbealtı Akademi Mecmuası*. S. 183. Yıl: 45/3. s.41-49.
- Uzkuç, Süleyman (2004). *Büyük Mecmua (Tahlilî Fihrist- İnceleme- Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ümid (1336). "Ümid'in Anketlerine Cenap Şahabeddin Bey'in Cevapları". *Ümid*. 23 Eylül 1336. s. 6.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Günce Yayınları

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

Günce Yayınları

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

Günce Yayınları

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Günce Yayınları